

PAIMION KAUPUNGIN KOULUKULJETUSSÄÄNNÖT

Hyväksytty koulutuslautakunnassa __.__.2024 § __
Voimassa 1.8.2024 alkaen toistaiseksi.

Sisällys

1. YLEISTÄ.....	3
1.1. Lainsäädäntö.....	4
1.2. Koulukuljetusten yleiset periaatteet Paimiossa	4
2. KULJETUSTEN MYÖNTÄMISEN PERIAATTEET	5
2.1. Koulumatkan määritelmä ja matkan pituus	5
2.2. Oppilaan itse kuljettava matka	6
2.3. Koulumatkan vaarallisuus.....	7
2.4. Koulumatkan vaikeus ja rasittavuus	7
2.5. Muussa kuin lähikoulussa tai vieraassa kunnassa koulua käyvät oppilaat.....	8
2.6. Ruotsinkielisten oppilaiden kuljetukset.....	8
2.7. Vieraassa kunnassa käyvien erityisen tuen oppilaiden kuljetukset.....	8
2.8. Esiopetus.....	8
3. KOULUKULJETUSTEN JÄRJESTÄMISEN PERIAATTEET	9
3.1. Yleiset periaatteet.....	9
3.2. Linja-autokuljetukset	9
3.3. Muut kuljetusmuodot	10
3.4. Kuljetusavustus	10
3.5. Kuljetusten odotus.....	10
3.6. Kuormitussäädökset	11
3.7. Oppilaan sairastuminen koulupäivän aikana	11
3.8. Tukiopetus, jälki-istunnot ja kerhotoiminta	11
4. KUINKA KOULUKULJETUSTA HAETAAN.....	11
5. KULJETUKSEN AIKANA NOUDATETTAVAA	12
5.1. Yleistä.....	12
5.2. Liikenneturvallisuus	12
5.3. Linja-auton tai tilausliikenteen kuljettaja	13
5.4. Oppilasta koskevaa	13
5.5. Vastuut.....	14
6. POIKKEUSTILANTEET	14
6.1. Tapaturma.....	14
6.2. Kuljetukset ovat myöhässä	14
6.3. Vahinko tai ilkivalta	14
6.4. Kuljetuksen laatu.....	14
7. LUKION JA AMMATILLISEN KOULUTUKSEN KULJETUKSET	15

1. YLEISTÄ

Tämä asiakirja määrittää

- periaatteet, joiden mukaan oppilaalle myönnetään Paimion kaupungin kustantama koulukuljetus
- kuljetusten järjestämisen periaatteet
- ohjeet koulukuljetusten hakemiseksi, kuljetusten aikaiseen käyttäytymiseen ja poikkeavien tilanteiden varalle.

Esi- ja perusopetuksen kuljetuksissa noudatetaan samoja periaatteita.

Lähtökohtana on, että normaalisti kehittynyt lapsi kulkee koulumatkat jalan, pyörällä tai esim. joukkoliikenteen busseilla. Kannustamme hyötyliikuntaan, sillä liikunta ja oppiminen kulkevat käsi kädessä.

Pääsääntö on, että koulukuljetuksissa käytetään ensisijaisesti joukkoliikenteen busseja. **Paimion kaupunki on 1.7.2024 alkaen osa Turun kaupunkiseudun FÖLI-joukkoliikennejärjestelmää, ja FÖLI-liikenteen vuorot ovat ensisijainen tapa koulukuljetuksien järjestämiseen.** Jos linja-auton käyttö ei ole oppilaalle mahdollista esimerkiksi terveydellisistä syistä, kuljetusjärjestelyt hoidetaan jollakin muulla tavalla. Erityistapauksissa tarvitaan aina lääkärintodistus (terveydelliset syyt).

Oppilas voi valita itse aikataulusta käyttämänsä linja-autovuoron koulupäivän työjärjestyksen tai esiopetusajan mukaan. Taksikuljetuksessa olevalle ei välttämättä varata taksia molempiin päivittäisiin matkoihin, vaan esimerkiksi toinen matka voi tapahtua myös linja-autolla. Jonakin päivänä voi olla käytössä linja-autokuljetus molempiin matkoihin. **Taksikuljetusta käytetään vain, jos linja-autokuljetus ei ole mahdollinen.**

Huoltajat ovat ensisijaisesti velvollisia opastamaan lapsiaan liikkumaan turvallisesti liikenteessä jalkaisin sekä eri kulkuvälineillä. Huoltajan tehtävä on huolehtia siitä, että koulunsa aloittaville ja vanhemmillekin oppilaille opetetaan ja kerrataan vuosittain koulumatkareitit ja turvallinen liikenteessä kulkeminen.

Paimion kaupungin hallintosäännön **24 § 9 kohdan** mukaan koulutuslautakunta päättää esi- ja perusopetuksen koulukuljetusperiaatteista.

Hallintosäännön 24.8 § 3 kohdan mukaan palvelusihteeri päättää perusopetuslain mukaisesta oppilaskohteisesta koulukuljetuksesta, ellei päätösvaltaa ole delegoitu lautakunnan määrittelemissä koulukuljetussäännöissä toisin.

Hallintosäännön **24.1 § 7 kohdan** mukaan sivistysjohtaja päättää oppilaisiin liittyvistä yhdenvertaisuuslakiin perustuvista kohtuullisista mukautuksista. Ne voivat koskea myös kuljetuspalveluita.

Koulukuljetus toteutetaan Paimiossa perusopetuslain 32 §:n ja koulutuslautakunnan vahvistamien periaatteiden mukaisesti.

Muiden kuin kaupungin järjestämään kuljetukseen oikeutettujen oppilaiden huoltajat ovat itse velvollisia järjestämään lastensa kuljetukset parhaalla mahdollisella tavalla.

Kuljetusoppilaiden huoltajat voivat itse järjestää lastensa koulukuljetuksen omalla kustannuksellaan, **jos he katsovat, ettei kaupungin tarjoama perustaso ole heille riittävä.**

1.1. Lainsäädäntö

Perusopetuslaki 32 § (628/1998):

”Jos perusopetusta saavan oppilaan koulumatka on viittä kilometriä pitempi, oppilaalla on oikeus maksuttomaan kuljetukseen. Jos esiopetusta saavan oppilaan matka kotoa esiopetukseen tai varhaiskasvatuslaissa tarkoitettua varhaiskasvatuksesta esiopetukseen on viittä kilometriä pitempi, oppilaalla on vastavasti oikeus maksuttomaan kuljetukseen kotoa suoraan esiopetukseen tai varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta kotiin tai varhaiskasvatukseen. Perusopetusta tai esiopetusta saavalla oppilaalla on oikeus maksuttomaan kuljetukseen myös silloin, kun edellä tarkoitettu matka oppilaan ikä ja muut olosuhteet huomioon ottaen muodostuu oppilaalle liian vaikeaksi, rasittavaksi tai vaaralliseksi. Maksuttoman kuljetuksen vaihtoehtona on oppilaan kuljettamista tai saattamista varten myönnettävä riittävä avustus.

Edellä 1 momentin mukaisesti järjestettävä oppilaan päivittäinen koulumatka odotuksineen saa kestää enintään kaksi ja puoli tuntia. Jos oppilas on lukuvuoden alkaessa täyttänyt 13 vuotta, saa koulumatka kestää enintään kolme tuntia.

Jos oppilas otetaan muuhun kuin 6 §:n 2 momentissa tarkoitettuun kouluun tai opetuksen järjestämispaikkaan, oppilaaksi ottamisen edellytykseksi voidaan asettaa, että huoltaja vastaa oppilaan kuljettamisesta tai saattamisesta aiheutuvista kustannuksista. Lisäksi, jos esiopetusta saava lapsi osallistuu toisessa kunnassa järjestettävään varhaiskasvatukseen varhaiskasvatuslain 6 §:n 4 momentissa tarkoitettulla tavalla, opetuksen järjestäjällä on oikeus edellyttää, että lapsen huoltaja vastaa lapsen kuljettamisesta tai saattamisesta aiheutuvista kustannuksista varhaiskasvatus- ja esiopetuspaikan välillä.

Kuljetusta odottavalle oppilaalle on järjestettävä mahdollisuus ohjattuun toimintaan.”

1.2. Koulukuljetusten yleiset periaatteet Paimiossa

1. Jokaisella oppilaalla on oikeus omatoimiseen koulumatkaan.

Koululaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen kannalta on tärkeää, että lapset pienestä pitäen tottuvat kulkemaan matkoja myös kävellen. Toisaalta lasten ja nuorten oikeutena on oppia aikuisilta keinoja, millä selvitä arkipäivän tilanteista. Siksi lähtökohtaisena ajatuksena koulukuljetuksissa tulee olla oppilaiden mahdollisuus kulkea edes pieni osa koulumatkastaan omatoimisesti. Täten koulukuljetusauto ei hae oppilaita kotiportilta eikä tuo heitä sinne, ellei kyseessä ole oppilaan erityinen tarve tai erityisolosuhte, joka vaatii kuljetuksen kotiportille.

2. Koulukuljetus on kuljetuspalvelua, jota toteutetaan linja-autoilla ja takseilla.

Koulukuljetusten tarkoituksena on kuljettaa oppilaita kouluun ja kotiin sovittua reittiä pitkin. Kuljetettavat oppilaat ovat kuljetuksen noutopaikalla heille ilmoitettuna ajankohtana ja saapuvat sinne hyvissä ajoin. Koulukuljetus voi olosuhteista johtuen olla ajoittain myöhässä, mutta etuajassa kuljetus ei lähde noutopaikalta. Koulukuljetus voidaan järjestää kotipihaan tai muusta erikseen sovittavasta paikasta, jos matka pysäkillä ylittää kohdassa 2.2. määritellyn itse kuljettavan matkan.

3. Koulukuljetus on kokonaisuutena oppilasta palvelevaa, joustavaa ja taloudellista toimintaa.

Koulukuljetukset tulee järjestää mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti ja joustavasti siten, että oppilaiden ikä, kehitys ja hyvinvointi sekä toiminnan taloudelliset näkökohdat tulevat huomioon otetuiksi. Kotien, koulun ja kuljettajien välinen hyvä yhteistyö edesauttaa kuljetusten toimivuutta ja taloudellisuutta.

4. Koulukuljetus on myös kasvatustilanne.

Koulukuljetusta suorittava autoilija on kuljetustehtävässään myös kasvattaja. Tällöin hän vastaa oppilaiden fyysisestä ja henkisestä turvallisuudesta. Kuljetustilanteessa hänen tulee käyttäytyä vastuullisen ja turvallisen aikuisen tavoin kohdellen lapsia asiallisesti ja kunnioittaen. Tehtävässään hänen tulee ottaa huomioon myös lapsille ominainen käyttäytymismalli ja tapa reagoida uusiin tilanteisiin.

Oppilaita tulee sekä kotona että koulussa ohjata turvalliseen, kohteliaaseen ja toiset huomioon ottavaan käyttäytymiseen koulukuljetuksen aikana sekä kuljetusta odottaessaan. Heitä tulee opastaa turvalliseen käyttäytymiseen liikenteessä ja erilaisissa kulkuvälineissä. Hyvät tavat, toisen ihmisen huomioon ottaminen ja toisen erityispiirteiden kunnioittaminen ovat perusasioita, jotka oppilaiden tulee myös koulukuljetuksessa hallita. Kuljetuksessa olevien oppilaiden on noudatettava kuljettajan antamia ohjeita ja määräyksiä.

2. KULJETUSTEN MYÖNTÄMISEN PERIAATTEET

2.1. Koulumatkan määritelmä ja matkan pituus

Kaupunki vastaa koulukuljetuksen järjestämisestä, jos oppilaan koulumatka on kävellen mitattuna viittä kilometriä pidempi. Lakisääteisestä 5 km:n rajasta poiketen koulukuljetus järjestetään esioppilaille sekä perusopetuksen 1.-2. luokkien oppilaille, joiden koulumatkan pituus on yli 3 km. Koulumatkan pituus tarkoittaa yhdensuuntaista koulumatkaa.

Koulumatkan pituus mitataan lyhintä talvella auki pidettävää jalankulkukelpoista reittiä pitkin kotiportilta koulun portille. Kotiportti tarkoittaa pihan/pihatien liittymää. Jos kotikiinteistö on laaja ja matka kotiovelta kotiportille on vähintään 100 metriä, koulumatka mitataan kotiovelta koulun portille.

Koulun portti tarkoittaa oppilaan tulosuunnasta nähden lähintä mahdollista koulun pihaan/kouluun johtavan tien liittymää, josta oppilas pääsee koulun välituntialueelle. Esiopetusmatka mitataan samoin kodin tai varhaiskasvatuspaikan portilta esiopetuspaikan portille.

Reitti mitataan lyhintä mahdollista reittiä. Mikäli oppilas voi suorittaa matkansa vaihtoehtoisesti jalankulkua, kevytliikennettä tai autoliikennettä varten tarkoitettua tietä pitkin, katsotaan koulumatkaksi lyhyin reitti, jota pitkin oppilas voi koulumatkan liikennesääntöjä noudattaen suorittaa. Koulutoimisto mittaa koulumatkat ensisijaisesti hyödyntäen Google Maps -ohjelmaa. Rajatapauksissa matkan pituus voidaan tarkistaa kaupungin paikkatietopalveluista.

Koulumatkalla tarkoitetaan oppilaan päivittäistä kodin ja koulun (tai kodin ja esiopetuksen järjestämispaikan) välistä suorinta tietä kuljettua matkaa, jonka oppilas kulkee kouluun (tai esiopetukseen) ja sieltä palatessaan. Kouluna huomioidaan vain kaupungin oppilaalle osoittama lähikoulu. **Jos oppilaalle on myönnetty ns. toissijainen koulunkäyntioikeus muuhun kouluun kuin hänelle osoitettuun lähikouluun, huoltajat vastaavat perusopetuslain 32 § 3 momentin mukaisesti kaikista oppilaan kuljettamiseen liittyvistä järjestelyistä ja kustannuksista.**

Oppilaalla voi olla **perusopetuslain mukaisen** koulukuljetuksen järjestämiseksi vain yksi koti: se osoite jossa hän väestötietojärjestelmän mukaisesti asuu. Jos oppilas asuu ajoittain muualla kuin virallisessa kotiosoitteessaan (esim. yhteishuoltajuus ja ”vuoroviikkoasuminen”), huoltajat vastaavat parhaaksi katsomallaan tavalla **sekä** omalla kustannuksellaan **itse** koulukuljetusten järjestämisestä muualta kuin oppilaan virallisesta kotiosoitteesta. **Poikkeus tähän voidaan tehdä korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätökseen KHO:2023:38 perustuen vammaisoppilaalle, jolla on tarve yhdenvertaisuuslain mukaiseen kohtuulliseen mukautukseen.**

Koulukuljetusta on aina anottava. Jos kuljetusta anotaan **koulumatkan** pituuden perusteella, kuljetusoi-
keus voidaan myöntää koko siksi ajaksi, jonka oppilas on oikeutettu kuljetuksen saamaan (= matkan pituus ylittää em. kilometrimäärän **oppilaalle osoitettuun** lähikouluun).

Koulumatka järjestetään ensisijaisesti julkista **joukkoliikennettä** käyttäen. Koulukuljetusautoa (**tilausbussi tai taksi**) käytetään **vain, jos** julkista liikennettä ei ole, tai kävelymatka julkisen liikenteen pysäkille ylittää **kohdassa 2.2. määritellyn** omavastuurajan.

Se, että huoltaja ei esim. pysty saattamaan oppilasta, ei ole peruste koulumatkaedun myöntämiselle. Lain-
säädäntö lähtee lähtökohdasta, että oppilaan tulee suoriutua koulumatkastaan **itse** ja myös osata lähteä kotoa oikeaan aikaan pysäkille.

Huoltajalle voidaan hakemuksesta korvata oppilaan kuljettamisesta aiheutuneita kuluja **kohdassa 3.4. määritellyn mukaisesti.**

2.2. Oppilaan itse kuljettava matka

Kaupungin velvollisuutena ei ole järjestää koulukuljetusta koko matkalle, vaan kuljetus voidaan järjestää vain osalle matkasta. Taksikuljetus voi olla syöttöliikennettä, jolloin se voi koskea vain osaa koulumatkasta (vaihtoyhteys toiseen joukkoliikenteen kulkuneuvoon).

Koulukuljetukseen oikeutetulle oppilaalle voidaan myöntää oikeus linja-autokuljetuksen sijaan taksikuljetukseen, kun matka pysäkille tai takaisin ylittää **esioppilailla ja 1.–2. vuosiluokan** oppilailla 2 km:n, ja 3.–9. **vuosiluokan** oppilailla 3 km:n rajan.

Jos oppilas kävelee osan koulumatkasta pysäkille / kouluun, huomioidaan, ettei koulumatkoihin käytettävä aika ylitä perusopetuslain 32 §:n enimmäisaikoja. Kuntaliiton ohjeistuksen mukaan oppilaan yhtä kilometriä kohti tarvitsema keskimääräinen kävelyaika on seuraava:

Ikä	Kävelyaika
5 v.	16 min.
6 v.	15 min.
7 v.	14 min.
8 v.	13 min.
9 v.	12,5 min.
10 v.	12 min.
11 v.	11,8 min.
12 v.	11,6 min.
13 v.	11,4 min.
14 v.	11,2 min.
15 v.	11 min.
16 v.	10,8 min.

2.3. Koulumatkan vaarallisuus

Jos koulumatka tai osa koulumatkasta on vaarallinen, kaupunki järjestää kuljetuksen vähintään vaaralliseksi katsotulle koulumatkan osuudelle.

Vaarallisuutta arvioitaessa tarkastellaan monipuolisesti koulumatkan liikenteellisiä olosuhteita. Ensisijaisesti käytetään paikallistuntemusta. Paimiossa on käytössä myös **ViaSmart-ohjelma (entinen nimi Koulu-liitu)**. Tien ylitys ei yksistään oikeuta ilmaisen koulukuljetuksen saamiseen. Ohjelma laskee raja-arvon eri vaaratekijöistä. Arviointi **perustuu tietoihin** tieosuuksien liikennemääristä, nopeusrajoituksista, valaistuksesta, kunnossapidosta ja pientareen leveydestä sekä käytettävissä olevista kevyen liikenteen väylistä. Rajatapauksissa vaarallisia reittejä arvioivat koulukuljetuksia järjestävät henkilöt tutustumalla tarkemmin alueen olosuhteisiin käymällä itse paikan päällä. Koulumatkan vaarallisuus määräytyy ensisijaisesti **ViaSmart-ohjelman** raja-arvojen mukaisesti, **jotka ovat** suuntaa-antavia. Mahdolliset poikkeukset **ViaSmart-ohjelman** määrittelemistä vaarallisista tieosuuksista päätetään koulutuslautakunnassa erikseen. Kaikille teille (mm. yksityistiet) ei ole erikseen **ViaSmart-ohjelmassa** annettu riskilukuindeksejä, mutta niiden turvallisuuden arviointiin **voidaan käyttää** tarvittaessa samoja **ViaSmart-ohjelman arviointi- ja laskentatietoja**.

Vaaralliset tieosuudet tarkistetaan koulutoimistossa. Kuljetusta ei järjestetä, jos vaaralliseksi todettu tienosa tai sen ylitys voidaan korvata ohjaamalla oppilaat käyttämään turvallista pidempää, kuitenkin alle 5 km:n kulkuyhteyttä.

Pelkkä vaarallisen tien ylitys ei vielä tee koulumatkasta vaarallista, ja vaaralliseksi luokiteltua tietä pitkin käveltävä matka bussipysäkille voi olla **noin** 100-200 m.

Koulumatkaetus voidaan **koulumatkan vaarallisuuden perusteella** myöntää **enintään** koko lukuvuodeksi tai vain osaksi lukuvuotta, **esimerkiksi** ns. talvikaudeksi marraskuun alusta helmikuun loppuun. **Koulumatkan vaarallisuuden arviointia koskevat ViaSmart-tiedot päivitetään vuosittain keväällä, ja raja-arvot voivat muuttua (esimerkiksi jos tieosuuskohtainen nopeusrajoitus on alentunut, myös vaarallisuusluokitus muuttuu)**. Tästä johtuen tien vaarallisuuteen perustuvat kuljetusetuudet on haettava ja kuljetuspäätökset tehdään lukuvuosittain.

2.4. Koulumatkan vaikeus ja rasittavuus

Kaupunki järjestää oppilaalle kuljetuksen, jos koulumatka on hänen henkilökohtaiseen kehitystasoonsa tai terveydentilaansa nähden liian vaikea tai rasittava. Kuljetuksen järjestäminen em. perusteella edellyttää aina asiantuntijalausuntoa oppilasta hoitavalta lääkäriltä (sairaus tai vamma). Pelkkä suositus **koulukuljetuksen** tarpeesta ei automaattisesti riitä kuljetuksen myöntämiseen.

Lausunnot voidaan tarkastella kokonaisvaltaisesti esim. yhdessä oppilashuollon kanssa. Lausunnot ovat yleensä suosituksia ja siksi **voidaan tarvita** myös koulun henkilökunnan käytännön asiantuntemusta. Paimion kaupungilla on aina tarvittaessa oikeus pyytää lisälausunto oppilaan sairaudesta tai vammasta ja koulukuljetustarpeen välttämättömyydestä myös Paimion kaupungin koululääkäriltä.

Lausunnosta tulee ilmetä kuljetustarpeiden syiden ja perustelujen lisäksi se, mille ajalle kuljetusta tarvitaan. Noutopaikkana on pääsääntöisesti reitin varrella oleva vakituinen noutopysäkki.

Koulutoimistolle toimitettavat asiantuntijalausunnot ovat voimassa määräajan tai enintään lukuvuoden kerrallaan. Määräaika on määritetty koulukuljetuspäätöksessä.

Tapaturmien vuoksi tarvittavan väliaikaisen koulukuljetuksen järjestämiseen varataan kaksi arkipäivää siitä lukien, kun hakemus ja lääkärintodistus ovat saapuneet koulutoimistoon. Koulutoimisto ilmoittaa lyhytaikaisen koulukuljetuksen myöntämisestä sekä kuljetuksen aloittamisen ajankohdan huoltajalle ja koululle.

2.5. Muussa kuin lähikoulussa tai vieraassa kunnassa koulua käyvät oppilaat

Perusopetuslain 6 §:n mukaan opetus tulee kunnassa järjestää niin, että oppilaiden matkat ovat asutuksen, koulujen ja muiden opetuksen järjestämispaikkojen sijainti sekä liikenneyhteydet huomioon ottaen mahdollisimman turvallisia ja lyhyitä. Kunta osoittaa oppivelvolliselle lähikoulun tai muun soveltuvan paikan, jossa opetus järjestetään lain edellyttämällä tavalla.

Paimion kaupunki ei järjestä eikä korvaa huoltajan anomuksesta vieraassa kunnassa tai muussa kuin **Paimion kaupungin** osoittamassa lähikoulussa (esim. kansainvälisessä koulussa) käyvien oppilaiden koulukuljetuksia. (Eli ns. toissijaisessa koulussa käyvien matkoja ei korvata).

Paimiossa koulua käyvien vieraskuntalaisten oppilaiden kuljetuksia ei järjestetä eikä korvata, **jos kyse on ns. toissijaisesta koulunkäyntioikeudesta.**

2.6. Ruotsinkielisten oppilaiden kuljetukset

Ruotsinkielisessä **esi- ja perusopetuksessa** Paimion ulkopuolella käyvien oppilaiden koulukuljetusperusteet määräytyvät näiden sääntöjen mukaisesti silloin, kun kyse on kaupungin heille osoittamasta lähikoulusta. **Jos huoltajan itse hakema koulupaikka ruotsinkielisessä opetuksessa on sama kuin mikä olisi kaupungin osoittama koulu, oppilaalla on oikeus maksuttomaan koulukuljetukseen jos ehdot kuljetuksen myöntämiseen muuten täyttyvät.**

2.7. Vieraassa kunnassa käyvien erityisen tuen oppilaiden kuljetukset

Paimion kaupunki järjestää Turussa erityiskouluissa käyvien paimiolaisten oppilaiden kuljetukset sekä valmistavassa opetuksessa käyvien **Paimiossa asuvien** oppilaiden koulukuljetukset, jos koulupaikka on kaupungin anoma. Muualla erityiskouluja käyvien oppilaiden koulukuljetusten järjestämisestä sovitaan tapauskohtaisesti ao. kuntien kanssa.

2.8. Esiopetus

Esiopetuksen oppilas on oikeutettu maksuttomaan esiopetuskuljetukseen tai kuljetuskorvaukseen, jos hänen matkansa kotoa ylittää 3 km tai kun esikoulumatka oppilaan ikä ja muut olosuhteet huomioon ottaen muodostuu oppilaalle liian vaikeaksi, rasittavaksi tai vaaralliseksi. **Jos lapsi säännöllisesti tulee aamulla kotoa suoraan esiopetukseen eikä tarvitse täydentävää varhaiskasvatusta ennen esiopetuksen alkamista, hänelle voi muodostua oikeus maksuttomaan koulukuljetukseen. Vastaava tilanne on myös iltapäivisin koulumatkoilla esiopetuksesta suoraan kotiin, jos lapsi ei jää täydentävään varhaiskasvatukseen kun esiopetuksen toiminta-aika päättyy.**

Pelkästään esiopetuksessa olevien esioppilaiden maksuton kuljetus järjestetään koulukuljetusten yhteydessä ensisijaisesti vuoroliikenteen linja-autoja käyttäen. Jos vuoroliikennettä ei ole käytettävissä, **esioppilaille kuljetus** järjestetään joko osittain tai kokonaan tilauslinja-autolla tai taksilla.

Koulukuljetuksessa olevien esikoululaisen huoltajat vastaavat siitä, että esikoululainen aina saatetaan ns. nouto-/paluupysäkillä ja että häntä ollaan vastassa, kun lapsi saapuu esiopetuksesta. Esiopetuspaikassa otetaan lapset vastaan ja saatetaan kuljetukseen.

Jos päiväkodin kokopäiväryhmässä esiopetusta saavalla oppilaalla on oikeus maksuttomaan koulukuljetukseen (= matka kotoa suoraan esiopetukseen tai heti esiopetuksen jälkeen kotiin), **ensisijaisesti** hänen huoltajalleen maksetaan lapsensa kuljettamisesta esiopetukseen saattokorvaus kilometrikorvauksena (kuljetusavustuksen periaatteet, ks. kohta 3.4). Saattokorvausta ei kuitenkaan makseta satunnaisesta esiopetukseen tai sieltä pois kulkemisesta. Saattokorvauksen perusteena on säännöllinen kaupungin kanssa etukäteen sovittu esiopetusmatka (maksuttoman kuljetusoikeuden tulee kestää vähintään 2 kk). Jos esioppilas on täydentävässä varhaiskasvatuksessa ennen esiopetuksen alkua tai sen jälkeen, huoltajat vastaavat itse kuljetuksista kotoa varhaiskasvatukseen ja takaisin.

3. KOULUKULJETUSTEN JÄRJESTÄMISEN PERIAATTEET

3.1. Yleiset periaatteet

Koulukuljetukset pyritään järjestämään mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti ja tehokkaasti. Koulukuljetuksissa hyödynnetään ensisijaisesti olemassa **julkista joukkoliikennettä (FÖLI)**. Muita kuljetusmuotoja ovat koulukuljetusautot (taksit ja **linja-autoliikenneluvalla** oleva kalusto **koulutoimen ostamilla koulukuljetusreiteillä**), jotka kilpailutetaan hankintalain mukaisesti. Oppilas voi joutua käyttämään koulumatkallaan eri kuljetusmuotoja (joukkoliikenne ja/tai koulukuljetusautot).

Kuljetukset järjestetään pääsääntöisesti kodin ja koulun väliselle matkalle, huomioiden kohta 2.1. (koulumatkan pituus yli 5 km).

Huoltajat vastaavat oppilaan kuljettamisesta koululaisten aamupäivätoimintaan, sekä kuljetuksista iltapäivätoiminnasta kotiin. **Koululaisille järjestettävästä harrastekerhosta** voidaan koulusta järjestää **kuljetus kotiin**, jos kuljetus sopii jo olemassa olevaan kuljetukseen.

Iltapäivätoimintaan hyväksytyllä kuljetusoppilaalla ei voi olla samanaikaisesti **paikkaa iltapäivätoimintaan** sekä kuljetusetuutta. Kuitenkin jos oppilas on saanut koulumatkoja varten bussikortin kulkeakseen julkisilla bussireiteillä, sen käyttämistä ei ole kielletty iltapäivätoiminnassa käyviltä oppilailta. Kaupungilla ei ole velvollisuutta järjestää erillisiä kuljetuksia iltapäivätoiminnasta kotiin. Iltapäivätoiminnan henkilökunta ei valvo lasten siirtymistä kotimatalle tai kulkuvälineeseen. Tällöin lapsi on huoltajan vastuulla.

Paimion koulutoimi ei järjestä eikä korvaa oppilaiden terapiakuljetuksia.

3.2. Linja-autokuljetukset

Koulukuljetukseen oikeutetulle ja **julkista joukkoliikennettä koulumatkoillaan käyttävälle** oppilaalle Paimion kaupunki myöntää joukkoliikenteellä matkustamista varten ladattavan koululaiskortin. **Ohjeet FÖLI-korttien noutamisesta annetaan oppilaille erikseen.**

Kortti oikeuttaa lukuvuoden aikana matkustamaan vain koulumatkoja (kaksi matkaa / koulupäivä). Kaupunki antaa oppilaalle maksutta vain yhden kortin. Jos kortti katoaa, uuden kortin saa FÖL:n palvelupisteestä lunastusmaksua (jonka suuruus keväällä 2024 on 5 euroa) vastaan. Koululaisten yhden matkan vaihto-aika on 75 min. Bussiaikataulujen muuttuessa vanhempien on huolehdittava mahdollisten muutosten vaikutuksesta oppilaan kulkemiseen.

3.3. Muut kuljetusmuodot

Koulukuljetuksia ei järjestetä ovelta ovelle -kuljetuksena, **eivätkä koulukuljetuksen taksit ja tilausbussit pysähdy jokaisessa kotitienhaarassa**, vaan oppilaat kerääntyvät ns. runkolinjan **ennalta ilmoitetuille** noutopysäkeille/-paikoille samalla tavoin kuin julkisen joukkoliikenteen linja-autoa käyttävät oppilaat kerääntyvät linja-autopysäkeille. Ns. noutopysäkit sovitaan erikseen reittikohtaisesti. Koulukuljetusautoon ei voida ottaa muita oppilaita kuin koulukuljetukseen oikeutettuja oppilaita, ellei asiasta ole erikseen sovittu ostopalveluna järjestettävien koulukuljetusten hankintasopimuksessa. Poikkeukset sovitaan tapauskohtaisesti asiantuntijalausuntoihin perustuen.

3.4. Kuljetusavustus

Oppilaan huoltajalle voidaan maksaa anomuksesta kuljetusavustusta koulumatkakustannuksiin, jos oppilas täyttää kuljetusehdot, ja huoltaja kuljettaa tai saattaa oppilasta **kaupungin tekemään päätökseen perustuen**. Maksettava korvaus on sama kuin KELAn maksama korvaus oman auton käyttämisestä (vuonna 2024 korvaus on 0,33 €/kilometri/suunta) kaupungin määrittelemän matkan pituuden mukaan. Korvaus myönnetään vain niiltä matkoilta, **jotka ovat olleet välttämättömiä oppilaan kuljettamiseksi**.

Kuljetusavustusta ei myönnetä, jos oppilas on mahdollista sijoittaa **kaupungin** järjestämään koulukuljetukseen **tai oppilaalla on mahdollisuus käyttää julkista joukkoliikennettä**, eivätkä esimerkiksi terveydelliset syyt vaadi erilliskuljetusta.

Perusopetuksen oppilaiden osalta kuljetusavustusta on anottava kirjallisesti (vapaamuotoinen **hakemus**). Avustuksen myöntäminen arvioidaan tapauskohtaisesti ja asiasta päättää **sivistysjohtaja**.

Esioppilaiden osalta kuljetusavustuksesta tehdään sopimus esiopetuskuljetusten korvauksesta. Asiassa toimivalta on **varhaiskasvatusjohtajalla**.

3.5. Kuljetusten odotus

Aikataulusta johtuen oppilas voi joutua odottamaan kuljetusta aamulla ja/tai iltapäivällä. Odotuksessa huomioidaan lain asettamat koulumatkan enimmäisajat **odotusaikoihin** (oppilaan iästä riippuen 2,5 h tai 3 h / koulupäivä). Odotusajat pyritään pitämään kohtuullisina **ja välttämään se, että samalla oppilaalla olisi kuljetuksen odotustunteja useammin kuin yhtenä päivänä viikossa**. Kuljetusta odottavalle oppilaalle koulu järjestää mahdollisuuden ohjattuun toimintaan. Ohjattu toiminta voi olla esim. läksyjen tekoa **tai koulussa järjestettävä maksuton harrastekerho**. Valvojana voi toimia koulun henkilöstöön kuuluva työntekijä **tai kerhonoijaaja**. Vastuu **kuljetusoppilaiden** valvonnan järjestämisestä on koulun rehtorilla.

3.6. Kuormitussäädökset

Koulukuljetuksissa noudatetaan tieliikennelain sekä alkolukkolain määräyksiä matkustajamääristä, koulukuljetusten merkitsemisestä, turvalaitteista ja ajoneuvojen varustelusta sekä tilausliikenteenä järjestettävien koulukuljetusten ajoneuvojen varustamisesta alkulukolla. Säädökset löytyvät kootusti Opetushallituksen julkaisemasta Koulukuljetusoppaasta (OPH:n julkaisu Oppaat ja käsikirjat 2021:1).

3.7. Oppilaan sairastuminen koulupäivän aikana

Koululta otetaan yhteyttä huoltajaan kuljetusoppilaan noutamiseksi kotiin.

3.8. Tukiopetus, jälki-istunnot ja kerhotoiminta

Jos oppilas osallistuu tukiopetukseen tai hänelle on määrätty jälki-istuntoa, ko. toiminta pyritään järjestämään siten, ettei ylimääräisiä kuljetuskustannuksia tai järjestelyjä synny. Ensisijaisesti toimitaan siten, että oppilas voidaan ohjata koululta vielä samana päivänä lähtevään toiseen kuljetukseen tai linjaliikenteen autoon. Toissijaisesti otetaan yhteys huoltajaan kuljetuksen hoitamiseksi huoltajan toimesta.

Koululaisille suunnatut harrastekerhot pyritään järjestämään siten, että myös kuljetusoppilailla olisi mahdollisuus osallistua kerhoihin kuljetusaikataulut huomioiden. Opetuksen järjestäjällä ei ole velvollisuutta huolehtia koulukuljetuksesta koulun kerhoon, kerhosta kotiin tai kerhosta päiväkotiin. Jos **kuljetusoppilas** on mahdollista ohjata toiseen koululle saapuvaan/koululta lähtevään kuljetukseen, myös kerhoon/kerhosta voidaan kuljettaa. **Ylimääräisiä ajoja voidaan harrastekerhojen vuoksi järjestää harrastustoiminnan koordinaattorin ja koulutoimiston yhteistyön perusteella; näistä päätetään tapauskohtaisesti.**

4. KUINKA KOULUKULJETUSTA HAETAAN

Jos oppilaalle halutaan **maksuton** koulukuljetus, sitä on aina anottava kirjallisesti. Anomus tehdään **sähköisesti** Wilma-järjestelmän kautta.

Oppilashallinto- ja **ViaSmart-ohjelmista** saatavien tietojen sekä koulutuslautakunnan hyväksymien koulukuljetuksia koskevien periaatteiden perusteella ratkaistaan oppilaan kuljetustarve **ja -oikeus**.

Mahdolliset ajantasaiset asiantuntijalausunnot koulukuljetusta varten toimitetaan alkuperäisenä paperiversiona koulutoimistoon hyvissä ajoin ennen koulukuljetusajankohdan tarvetta. **Jos asiassa edellytetään asiantuntijalausuntoa, hakemus käsitellään kun tarvittava lausunto on toimitettu.**

Kun kysymyksessä on koulumatkan rasittavuuden ja vaikeuden arvioinnista, **kuljetusedusta** päättävä viranhaltija voi kuulla myös koulun/varhaiskasvatuksen edustajia, jotka tuntevat oppilaan.

Erytisperusteinen koulukuljetus myönnetään asiantuntijalausuntojen perusteella enintään **yhdeksi** luvuudeksi kerrallaan (enintään kalenteriviikon 22 loppuun). Poikkeuksena ovat vaativan erityisen tuen **pienluokkaoppilaat**, joiden kuljetustarve voidaan arvioida olevan pysyvä koko kouluajan.

Huoltajan hankkimat asiantuntijalausunnat on toimitettava joka lukuvuosi hakemuksen mukana uudelleen, elleivät ne ole luonteeltaan pysyväislaatuisia. Sairauden tai tapaturman takia kuljetus voidaan myöntää lääkärintodistuksessa mainituksi ajaksi.

Koulukuljetus myönnetään aina määräajaksi. Tien vaarallisuuteen perustuva koulukuljetusoikeus myönnetään pääsääntöisesti vuodeksi kerrallaan, koska vaarallisuusluokitukset voivat muuttua. Muissa kaupungin peruskouluissa kuin Vistan koulussa oleville oppilaille matkan pituuteen perustuva koulukuljetusoikeus **voidaan myöntää** vuosiluokille 1-6 yli 5 km:n **koulumatkan perusteella**. Yli 3 km:n koulumatkalle voidaan kuljetusoikeus myöntää määräajaisesti vuosiluokkien 1-2 ajaksi.

Koulukuljetusoikeudesta tehdään kirjallinen viranhaltijapäätös. Siitä on muutoksenhakumahdollisuus perusopetuslain 42 a §:n mukaisesti **tekemällä valitus** Turun hallinto-oikeuteen. **Lisätietoa valittamisesta sekä maksuista löytyy Tuomioistuinlaitoksen verkkosivuilta.**

Olosuhteiden muuttuessa (**esimerkiksi oppilaan muutto toiseen osoitteeseen**) koulukuljetuksen saamiseksi on tehtävä uusi hakemus tai ilmoitettava, ettei kuljetuksen saamiselle ole enää perusteita.

5. KULJETUKSEN AIKANA NOUDATETTAVAA

5.1. Yleistä

Koulun järjestyssäännöt ovat voimassa myös koulumatkan aikana. Koulukuljetusta varten saatua koululaiskorttia saa käyttää ainoastaan koulumatkoihin. **Tieto siitä, onko oppilaalle myönnetty koulukuljetus, on nähtävissä Wilma-järjestelmän kautta Wilmassa näkyvänä päätöksenä. Viranhaltijapäätöksestä saa koulutoimistosta pyytämällä myös päätöskopion kotiin postitettuna.**

Tiedot koulukuljetuksista (aikataulut, reitti- ja nouto-/jättöpaikat) näkyvät Wilman täysversiossa (nettiversio) yläreunan valikosta Tulosteet -> Koulukuljetustiedot. **Kaupungin tilaamien koulukuljetusreittien aikataulut** löytyvät Wilman tiedotteista. Wilmassa on myös linkki lautakunnan hyväksymiin koulukuljetussääntöihin, jotka ovat luettavissa kaupungin www-sivuilla.

Muutoksista ilmoitetaan oppilaille ja huoltajille ensisijaisesti Wilma-viestillä. Koulukuljetuksiin liittyvät tiedotteet tulevat aina koulutoimistosta (ei koululta).

5.2. Liikenneturvallisuus

Liikenneturvallisuus on kuljetuksen aikana tärkeintä. Linja- autossa tai koulukuljetusautossa ei saa liikkua kuljetuksen aikana paikasta toiseen. Koulukuljetusautossa on kuljetuksen aikana pidettävä turvavyöt kiinni. **Tilausliikenteenä ajettavissa koulukuljetusautoissa** on oltava mukana tilaajan antama kuljetusluettelo oppilaista.

Kaupunki tekee omalta osaltaan jatkuvaa työtä koulumatkojen turvallisuuden puolesta. **Huoltajat ovat ensisijaisesti velvollisia opastamaan lapsiaan liikkumaan turvallisesti liikenteessä. Heidän toivotaan huolehtivan siitä, että koulunsa aloittaville ja vanhimmillekin oppilaille opetetaan ja kerrataan vuosittain**

koulumatkareitit ja liikenteessä kulkeminen. Huoltajia pyydetään muistuttamaan lapsiaan myös turvavyön käyttämisvelvollisuudesta.

Turvallisen liikennekäyttämisen lisäksi huomioidaan ja koulupihan liikennejärjestelyt. Oppilaiden kuljetusten takia on syytä tietää, mihin koulukuljetusautot tulevat ja mistä ne lähtevät, missä oppilaat odottavat taksia tai linja-autoa, mihin huoltajat voivat ajaa autonsa kuljettaessaan lapsia ja miten ruoka- ja tavarakuljetukset sujuvat turvallisesti.

Koulukuljetusauto on merkittävä tieliikennelain 143 § määräysten mukaisesti.

5.3. Linja-auton tai tilausliikenteen kuljettaja

Kuljettaja on koulukuljetusten aikana kasvatuksesta vastaava henkilö. Kuljetusten aikana on noudatettava kuljettajan antamia ohjeita. Linja-auton tai koulukuljetusauton kuljettaja saa tarvittaessa puuttua kuljetuksen aikana tapahtuvaan epäasialliseen käytökseen tilanteen vaatimalla tavalla.

Kuljettajilla ei ole oikeutta ottaa koulukyytiin muita oppilaita kuin ne, jotka heille on ilmoitettu kuljetukseen, eikä myöskään tehdä sovituksista poikkeavia kuljetuksia huoltajan tai oppilaan pyynnöstä. Kaikkia oppilaita tulee kohdella samojen periaatteiden mukaisesti.

5.4. Oppilasta koskevaa

Koulukuljetusautoa käyttävien oppilaiden kuljetusajat löytyvät Wilmasta vasemmallalla olevasta valikosta kohdasta TULOSTEET nimellä OPPILAAN KULJETUSAIKATAULU, ennen koulun alkua. Lukuvuoden alussa huoltajan tulee seurata päivittäin mahdollisia aikataulumuutoksia Wilmassa.

Koulukuljetusta aamulla odottavan oppilaan on oltava sovituksessa noutopaikassa lähtövalmiina viisi (5) minuuttia ennen annettua aikaa.

Joukkoliikennettä käyttävän oppilaan tulee olla pysäkillä riittävän ajoissa ennen reitin linja-auton ohjeellista pysäkkiaikaa. Koulukuljetusauton/joukkoliikenneauton ei tarvitse odottaa oppilasta, jos hän myöhästyy ns. noutopysäkillä. Tällöin kuljetus kouluun tai iltapäivällä koulusta on vanhempien vastuulla. Kuljetuksesta myöhästyneille ei järjestetä toista kuljetusta, vaan huoltajien vastuulla on järjestää myöhästyneen oppilaan kuljetus.

Kuljetus ei ole myöhässä, jos se saapuu pysäkillä enintään 10 minuutin kuluttua sovituksista ajasta. Koulukuljetusauto ei saa ohittaa noutopysäkkiä ennen sovittua aikaa, elleivät kaikki pysäkillä kyytiin nousevat oppilaat ole mukana.

Kuljetusoppilaita koskevat huoltajien mahdolliset viestit (**kuljetusreklamaatiot, tiedustelut aikatauluista, kuljetuksen hakemista koskevat tiedustelut ym.**) tulee lähettää sähköpostilla **koulutoimistoon** osoitteeseen **koulukuljetus@paimio.fi, ei Wilma-viestinä.**

Koulukuljetusauton / joukkoliikenneauton kyytiin saa ottaa vain sellaisia urheiluvälineitä tai muita ylimääräisiä tavaroita, joita tarvitaan lukujärjestyksen mukaisesti esimerkiksi liikuntatunneilla tai joiden tuomisesta on erikseen sovittu koulun kanssa (ei kuitenkaan polkupyöriä). Oppilaiden urheiluvälineet (esim. luis-timet ja sukset) tulee kuljetuksen ajaksi pakata ja suojata asianmukaisesti.

Oppilas voi itse ilmoittaa jäävänsä tilapäisesti pois koulukuljetusauton paluukuljetuksesta vain siinä tapauksessa, että hänellä on esittää huoltajan allekirjoittama asiaa koskeva lupa tai asiasta on erikseen informoitu koulua. Vastuu kotimatkasta siirtyy tällöin huoltajalle. Myös jos kuljetusoppilas ei koulupäivän päätyttyä nouse koulukuljetukseen vaan poistuu koulun alueelta, vastuu kotimatkasta siirtyy huoltajalle.

5.5. Vastuut

Koulukuljetuksessa mukana olevien lasten huoltajat vastaavat siitä, että lapsi pääsee turvallisesti kotoa linja-auto-/koulukuljetusauton noutopysäkille ja vastaavasti linja-auto-/koulukuljetusauton noutopysäkeiltä kotiin.

Liikennöitsijän/kuljettajan vastuu kattaa oppilaiden kuljetuksen noutopysäkiltä koulun pysäkille ja koulun pysäkiltä paluupysäkille.

6. POIKKEUSTILANTEET

6.1. Tapaturma

Paimion kaupunki on vakuuttanut kaikki oppilaat esikoulussa, koulussa tai koulumatkalla tapahtuvan tapaturman varalta. Vakuutus koskee varsinaista kouluaikaa, iltapäivätoimintaa, koulumatkaa välittömästi koulun ja kodin välillä sekä myös vuosittaiseen suunnitelmaan merkittyjä opinto- ym. retkiä. Vakuutus korvaa tapaturman aiheuttamat hoitokulut. Esinevahinkoja ei korvata.

6.2. Kuljetukset ovat myöhässä

Ajokelin ollessa erityisen huono tai muista erityisistä syistä voi joskus käydä niin, että joukkoliikenneauto / koulukuljetusauto ei pääse kulkemaan aikataulun mukaisesti. Liikennöitsijä on tällöin velvollinen järjestämään korvaavan kuljetuksen.

Erityisen huonojen keliolosuhteiden, työtaistelun tms. aiheuttamien poikkeustilanteiden sattuessa **koulukuljetukset pyritään** järjestämään kuljetukset niin hyvin kuin mahdollista. Näissä tapauksissa päätös oppilaan kouluun lähettamisestä on huoltajan vastuulla. Kuljettajalla on oikeus tehdä tilannekohtaiseen harkintaan perustuva päätös muuttaa koulukuljetusreittiä tai oppilaan nouto- tai jättöpaikkaa tilapäisesti liikenneturvallisuussyistä johtuen.

6.3. Vahinko tai ilkivalta

Huoltaja on velvollinen korvaamaan oppilaan kuljetuskalustolle aiheuttaman vahingon. Liikennöitsijä ja oppilaan huoltaja sopivat vahinkojen korvaamisesta keskenään. Kunta ei korvaa oppilaiden autoille aiheuttamia vahinkoja.

6.4. Kuljetuksen laatu

Kuljetuksiin liittyvä mahdollinen palaute osoitetaan sähköpostiin **koulukuljetus@paimio.fi**.

Jos on kyseessä yksittäistä oppilasta koskeva poikkeuksellinen tapahtuma tai jatkuva laiminlyönti, on syytä yksilöidä oppilas, tapahtuma-aika/ajat ja valituksen aihe.

Mikäli kuljetuksessa tapahtuu vakavia rikkomuksia, kuten liikennelainsäädännön rikkomista, tulee asianosaisten ottaa suoraan yhteyttä poliisiin.

7. LUKION JA AMMATILLISEN KOULUTUKSEN KULJETUKSET

Paimion kaupunki ei järjestä erikseen koulukuljetuksia lukion tai ammatillisen koulutuksen opiskelijoille. Lukion ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta säädetään koulumatkatukilaissa.

Oppivelvollisuuslain myötä peruskoulun vuonna 2021 tai sen jälkeen päättäneet alle 20-vuotiaat nuoret ovat oikeutettuja maksuttomaan toisen asteen koulutukseen, johon kuuluvat myös maksuttomat matkat. Maksuttomaan koulutukseen oikeutetut voivat saada koulumatkatukea KELAlta, jos koulumatkan pituus on yhteen suuntaan vähintään 7 kilometriä. Lisätietoja koulumatkatuesta löytyy KELAn verkkosivuilta.

Myös Paimion lukion oppilaat on vakuutettu oppilaitoksessa tai koulumatkalla tapahtuvan tapaturman varalta. Vakuutus koskee varsinaista kouluaikaa, koulumatkaa välittömästi lukion ja kodin välillä sekä myös vuosittaiseen suunnitelmaan merkittyjä opinto- ym. retkiä. Vakuutus korvaa tapaturman aiheuttamat hoitokulut. Esinevahinkoja ei korvata.